

Wstęp

Główną kategorią kolejnego numeru „Humaniora” jest dialog rozpatrywany w perspektywie religii. Religia we współczesnych mediach ukazywana jest najczęściej przez pryzmat jej dialogu ze światem świeckim. Obserwacja ostatnich wydarzeń ze świata chrześcijańskiego, jak Synod Biskupów w Rzymie, czy ze świata islamu, jak niepokojące fundamentalistyczne ruchy na Bliskim Wschodzie (w Syrii i Iraku), świadczą o tym, że wciąż aktualne jest pytanie o zdolność różnych religii do dialogu z kulturą świecką. Równie często pojawia się w publicznych dyskusjach pytanie o znaczenie w religii w kontekście rozwoju nauki. W niniejszym numerze proponujemy rozważania na temat dialogu mieszczące się zarówno w ramach życia publicznego i filozofii społecznej (Obirek, Jedliński), metafizyki i epistemologii (Ciesielski, Brylla), jak również wciąż żywej koncepcji ateizmu i jego przeciwników (Twardowski). Istotne są także doświadczenia dialogiczno-religijne opisane w literaturze pięknej językiem odmiennym od akademickiego, a uchwytym także od strony literaturoznawczej (Janiak).

Stanisław Obirek w artykule *O sekularyzacji dialektycznie. Case study Habermas – Ratzinger* nawiązuje do słynnej debaty intelektualnej, jaka miała miejsce w 2004 r. w Katolickiej Akademii Bawarii w Niemczech. Habermas w dość późnym okresie swojego życia zaczął interesować się zjawiskiem religii (jego pierwszy poważniejszy tekst na ten temat pojawił się w 2001 r. po zamachach na WTC w Stanach Zjednoczonych). Ratzinger nieco ponad rok później został wybrany na papieża. Obu niemieckich uczonych połączył spór o sekularyzację oraz rolę religii w życiu publicznym. Obirek w proponowanym tekście rozważa świeckie racje Habermasa, a krytyce poddaje niektóre, jego zdaniem, antypluralistyczne twierdzenia Ratzingera. Jednocześnie szczególnie docenia wątki dialogiczne, jakie pojawiają się w myśli tej drugiej postaci, jak „oczyszczający dialog wiary chrześcijańskiej z zachodnią racjonalnością”. Obirek sceptycznie zapatruje się na ten dialog w Polsce, dostrzegając jego poważny deficyt.

Mieszko Ciesielski w *Między teizmem a ateizmem. O Bogu, który był* rozważa możliwość dialogu między stanowiskiem teistycznym a ateistycznym.

Proponuje koncepcję teizmu umiarkowanego, w ramach której przyjmuje założenie, że absolut nie ma początku istnienia, ale ma kres istnienia – jest to bowiem byt od-wieczny, ale nie do-wieczny. Refleksje te autor uzupełnia oryginalną propozycją „dowodu z miłosierdzia na obecne nieistnienie Boga”. Sięga też do fragmentów Pisma Świętego, odwołując się do Listu do Hebrajczyków i Ewangelii św. Marka.

Marek Jedliński w artykule *Rosyjskie koncepcje ekskluzywizmu religijno-politycznego i misjonizmu. Od metropolity Hilariona (XI wiek) po Aleksandra Dugina (XXI wiek)* kreśli rozległy obraz dziejów rosyjskiej myśli, od wyodrębnienia się chrześcijaństwa wschodniego jako osobnej cywilizacji religijnej. Autor rozróżnia pojęcia mesjanizmu i misjonizmu, widząc w tym drugim nakierowanie na działanie w określonym celu. Misjonizm, w odróżnieniu od mesjanizmu, nie jest nastawiony na działanie Mesjasza czy objawienia, lecz czeka na odpowiedni czas i okoliczności w celu realizacji określonego zadania dziejowego. Jedliński analizuje misjonizm rosyjski, jako przykładowe postacie podając metropolitę Hilariona z jego koncepcją „staroruskiego ludu”, mnicha Filoteusza z jego ideą Trzeciego Rzymu czy współczesnego Aleksandra Dugina, głoszącego koncepcję euroazjatyizmu. Artykuł jest szczególnie ważny w kontekście wzrostu świadomości geopolitycznej społeczeństw, jaki nastąpił we wschodnim regionie Europy od wydarzeń na Majdanie i konfliktu na Ukrainie w 2013 i 2014 r.

Mirosław Twardowski w artykule *Ateistyczny fundamentalizm Richarda Dawkinsa i jego krytyka* proponuje rozważania na temat radykalnej względem religii myśli scjentyistycznej Dawkinsa. Brytyjski biolog, korzystając z narzędzi ewolucyjnych paradygmatu Darwinowskiego, pokazuje, że religia jest źródłem zła, stanowi szkodliwy mem kulturowy. W związku z tym destruktywna społecznie jest także edukacja religijna dzieci. Twardowski analizuje argumenty Dawkinsa, przedstawiając dokładnie ich genezę i argumentację naukową. Następnie poddaje krytyce te założenia, korzystając z literatury polemistów, takich jak Paweł Bloch czy Alister McGrath. Autor nie ukrywa, że nie jest jednak obiektywny w tym sporze, stając po stronie adwersarza brytyjskiego uczonego oraz polskiej szkoły dialogu między nauką a teologią, której współtwórcą jest Michał Heller. Dla równowagi w kolejnych numerach „Humaniori” przedstawimy artykuły bliższe opcji argumentacyjnej związanej z Richardem Dawkinsem.

Dorota Brylla w artykule *Epistemologia mistyczna i dwie metody poznania Rudolfa Otta* rozważa relację podmiot – przedmiot, widząc dwie możliwości poznania mistycznego wychodzące od tych konstruktów. Idąc za rozważaniami niemieckiego fenomenologa, Brylla rozważa mistykę pełni i mistykę pustki. Pierwsza miałaby mieć ekstrawertyczne oblicze, odnosząc się do podmiotu rozszerzającego się, a druga – nosiłaby cechy introwertyczne, a podmiot poznawałby w niej samego siebie. Autorka korzysta z takich pojęć Otta, jak *numinum*. Ciekawa jest próba stworzenia tytułowej epistemologii mistycznej – poznania opartego na doświadczeniach ponadintelektualnych, chociaż ujmowanego za pomocą narzędzi pojęciowych.

Ostatni artykuł Agaty Janiak *A może poprzez lekturę? O doświadczaniu duchowości Józefa Czapskiego* jest napisany z literaturoznawczej perspektywy. Autorka śledzi rozwój intelektualny i duchowy polskiego pisarza w konfrontacji z lekturami, jakie ten wybierał podczas swego twórczego życia. Tekst prezentuje interesującą komparatystykę poglądów i doświadczeń Czapskiego z duchowymi koncepcjami takich pisarzy, jak: Simone Weil, Jacques Maritain, François Mauriac czy Wasilij Rozanow. Metoda Agaty Janiak koresponduje z propozycjami filozofii literatury jako subdyscypliny, proponowanej przez Artura Joczka. Wydaje się, że badanie związków między filozofią a literaturą z perspektywy religioznawczej i filozoficznej może odkryć wiele nieznanych jeszcze obszarów badawczych.

Można mieć nadzieję, że powyższy przegląd tekstów daje zróżnicowane i interesujące poznawczo perspektywy, dotyczące zarówno problemów bliskich światu współczesnemu, jak i wiecznie aktualnych zagadnień metafizycznych, które wykraczają poza świat historyczny i społeczny.

Juliusz Iwanicki

